

Agnieszka Ginter, Halina Kaluża, Marek Niewęglowski

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

SUKCESJA GOSPODARSTW ROLNYCH OPARTA NA WIEDZY. STUDIUM PRZYPADKU

SUCCESSION OF AGRICULTURAL FARMS BASED ON KNOWLEDGE. A CASE STUDY

Słowa kluczowe: wiedza, wymiana doświadczeń, sukcesja, młody rolnik, rolnik starszego pokolenia

Key words: knowledge, exchange of experience, succession, young farmer, farmer older generation

JEL codes: Q12, Q75, R12

Abstrakt. Celem pracy jest próba ukazania sukcesji gospodarstw rolnych w oparciu o wzajemną wymianę wiedzy i doświadczeń w grupie 50 producentów rolnych z powiatu łosickiego. Podstawowym narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu przeprowadzony w 2015 roku zarówno w grupie rolników młodych, jaki i starszych. Wymiana pokoleniowa w gospodarstwach rolnych ma bardzo duże znaczenie. W rolnictwie napotyka na problemy komunikacyjne na płaszczyźnie zarządzania gospodarstwem rolnym. Producenci rolni starszego pokolenia zauważają to częściej (60% badanych) niż młodszy (40%). Przekazywanie gospodarstwa rolnego, wiążące się ze zmianą osoby kierującej pracami w rolnictwie ma pozytywne strony. Dla największej grupy rolników starszego pokolenia (64%) proces sukcesji stwarza dostęp do wiedzy dotyczącej nowych technologii, którą posiadają młodzi następcy. W relacjach sukcesorów z przekazującymi gospodarstwo, rolnicy do 35. roku życia (72%) uznali, że doświadczenie starszych jest najważniejszym elementem współdziałania.

Wstęp

Z roku na rok społeczeństwo starzeje się, a na rynek pracy wchodzi niż demograficzny, który będzie miał wpływ na powstanie luki pokoleniowej. Powoduje to wydłużenie czasu aktywności zawodowej oraz przesunięcie wieku emerytalnego. Aktywność zawodowa Polaków kończy się średnio na 58. roku życia. Dlatego na rynku pracy młode pokolenie odgrywa istotną rolę. Wymiana doświadczeń międzypokoleniowych jest ważna. Zarówno w gospodarstwach rolnych, jak i innych dziedzinach przekazywanie transferu wiedzy, określane mianem intermentoringu oraz przekazywanie pozyskanych doświadczeń jest najbardziej efektywne, gdy koncentruje się na mocnych stronach przedstawicieli różnych grup wiekowych. Wówczas są oni dla siebie wzajemnie mentorami w różnym zakresie i na różnym poziomie. W praktyce oznacza to m.in. naturalny przepływ wiedzy i doświadczeń. Tworzy się wtedy wartość dodana, zarówno dla gospodarstw rolnych, jak i dla samych gospodarzy. Problematyka postępu technicznego oraz jego efektywności, poziom wykształcenia i wiek rolników jest analizowany od kilku lat. Prowadzone są badania, które ukazują jak ważne są te trzy czynniki [Czyżewski, Stępień 2014]. Statystyki nie są jednak zadowalające, ponieważ młodym wiekiem i wykształceniem wyższym legitymuje się zaledwie co dziesiąty mieszkaniec polskiej wsi. Niski poziom wykształcenia oraz wiek ma niewątpliwie wpływ na hamowanie postępu i znacznie ogranicza wdrażanie nowoczesnych technologii oraz środków produkcji [Judzińska 2011]. Ma to szczególnie duże znaczenie w przypadku obsługi maszyn rolniczych, w których precyzja działania bardzo często zależy będzie od prawidłowej regulacji i sprawnego działania układów elektronicznych. Modernizacja gospodarstw, poprawa struktury produkcji oraz unowocześnienie procesów wytwórczych, a także spadek tendencji starzenia się ludności wiejskiej jest szansą poprawy kondycji ekonomicznej oraz finansowej wielu rozwojowych gospodarstw rolnych. Dlatego bardzo ważne jest, aby średnia wieku rolnika nie była zbyt wysoka, ponieważ „młody rolnik” może być bardziej efektywny i kreatywny niż rolnik

po pięćdziesiątym roku życia. Polska powinna stwarzać młodym rolnikom wiele możliwości i perspektyw, aby mogli oni realizować się w tym sektorze [Jurcewicz 2011]. W przypadku rolników z wykształceniem rolniczym, w miarę wzrostu poziomu wykształcenia poprawiała się sytuacja ekonomiczna rodzin rolniczych [Gołębiewska, Klepacki 2001].

Material i metodyka badań

Podstawowym celem pracy jest próba ukazania sukcesji gospodarstw rolnych opartych na wzajemnej międzypokoleniowej wymianie wiedzy i doświadczeń między pokoleniem rolników przekazujących gospodarstwa a sukcesorami oraz pokazania ich wzajemnych oczekiwań i relacji w sposobie kierowania gospodarstwem. Podstawowym narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu przeprowadzony w grupie 50 producentów rolnych powiatu łosickiego w 2015 roku. Osoby młode to grupa 25 respondentów oraz taka sama liczba rolników starszego pokolenia. Do analizy zagadnienia wykorzystano metodę tabelaryczno-opisową.

Wyniki badań

Powiat łosicki jest powiatem typowo rolniczym, dlatego dominującą gałęzią gospodarki jest rolnictwo [Plan rozwoju... 2014]. Średnia wieku młodych respondentów, określonych jako młode pokolenie producentów rolnych, wyniosła 35 lat, a starszego pokolenia 50 lat. Badani zaliczani do młodego pokolenia w większości nie przekraczali 35. roku życia (56%). Pozostali z tej grupy wiekowej (44%) byli w wieku powyżej 35 lat. Respondenci reprezentujący starsze pokolenie w większości mieli powyżej 45 lat (64%). Pozostali (36%) nie przekroczyli 45. roku życia. Ponad połowa młodych gospodarzy (60%) miała wyższe wykształcenie. Co piąty ankietowany ukończył szkołę średnią (24%), a 12% uzyskało wykształcenie zawodowe. Tylko 4% respondentów edukację zakończyło na szkole podstawowej. Porównując rolników, których zaliczono do starszego pokolenia z młodymi rolnikami (młode pokolenie), można zauważyć różnicę w poziomie wykształcenia. Ponad połowa gospodarzy starszego pokolenia miała wykształcenie zawodowe (52%). Co piąty badany ukończył szkołę średnią. Wykształcenie wyższe miało 16% gospodarzy, a szkołę podstawową ukończyło 8% (dwa razy więcej niż ankietowanych młodych rolników). Prawie połowa badanych młodego pokolenia pracowała w gospodarstwie powyżej 5 lat. Drugą grupę ankietowanych stanowili ci rolnicy, którzy pracowali powyżej 10 lat. Mniej niż 5 lat pracowało 16% respondentów. Badani w wieku 45 lat i powyżej prowadzili gospodarstwo ponad 30 lat (56%), a 44% ponad 20 lat. Młodzi producenci rolni, do 35. roku życia najczęściej (40 %) odpowiadali, że są zgodni co do prowadzenia gospodarstwa rolnego (tab. 1). Grupa 10 młodych rolników była innego zdania i twierdziła, że problemy komunikacyjne występują z powodu chęci zastosowania nowych rozwiązań i innowacji (36%). Co piąty ankietowany młodego pokolenia był zdania, że problemy na tym tle występują tylko czasami (24%).

Badani rolnicy starszego pokolenia, powyżej 50. roku życia znacznie częściej (60%) odpo-

Tabela 1. Czy występują problemy komunikacyjne z ojcem/matką
Table 1. If there are any communications problems with father/mother

Odpowiedź/Reply	Liczba wskazań/ Number of responses	Struktura/ Structure [%]
Tak, ponieważ nie preferują nowoczesnych rozwiązań i innowacji/ Yes, because they do not prefer modern solutions and innovation	9	36
Nie, jesteśmy zgodni co do prowadzenia gospodarstwa/ No, we agree to keep the farm	10	40
Tylko czasami/Only sometimes	6	24

Źródło: badania własne

Source: own study

Tabela 2. Czy występują problemy komunikacyjne z synem/córką
 Table 2. If there are any communications problems with the son/daughter

Odpowiedź/Replay	Liczba wskazań/ Number of responses	Struktura/ Structure [%]
Tak, ponieważ młode pokolenie preferuje wyłącznie nowoczesne rozwiązania/ Yes, because the younger generation prefers the only modern solutions	15	60
Nie, jesteśmy zgodni co do prowadzenia gospodarstwa/No, we agree to keep the farm	8	36
Tylko czasami/Only sometimes	3	12

Źródło: badania własne

Source: own study

wiadali, że występują problemy komunikacyjne z młodymi następcami. Według ich opinii młode pokolenie producentów rolnych prowadząc gospodarstwo rolne preferuje wyłącznie nowoczesne rozwiązania. Zgodnie gospodarstwo rolne prowadziło 36% ankietowanych, a 12% stwierdziło, że problemy są tylko czasami.

Zarówno badani w wieku do 35 lat jak i powyżej 50. roku życia korzystali z doświadczeń międzypokoleniowych. Co piąty młody rolnik chętnie korzystał z doświadczenia swoich rodziców. Czasami korzystało 40% badanych, a rzadko 8%. Pozostali młodzi producenci rolni uznali, że starsze pokolenie nie ma wiele do przekazania i nie korzysta z ich doświadczenia. Doświadczeniami młodego pokolenia zainteresowane było starsze pokolenie rolników. Z przeprowadzonych badań wynika, że wymiana międzypokoleniowa oparta jest na przekazywaniu zarówno wartości, wiedzy i doświadczeń.

Badani w wieku do 35. roku życia swoim rodzicom mogą przekazać najczęściej wiedzę (tab. 3) odnośnie nowych technologii (64%) oraz chętnie wprowadzają innowacje (20%), jak również chcą unowocześnić gospodarstwa (16%). Badani powyżej 50. roku życia swoim dzieciom najczęściej przekazują doświadczenie (tab. 4), jakie nabyli przez wiele lat prowadzenia gospodarstwa (72%), podpowiadają również stare metody na rozwiązywanie problemów związanych z prowadzeniem gospodarstwa (16%). Mniejsza ich grupa chce również przekazać zdobytą wiedzę merytoryczną, potwierdzoną praktyką (8%) oraz zwrócić uwagę na zaangażowanie w pracy (4%).

Wymiana doświadczeń międzypokoleniowych to źródło wiedzy dla młodego starszego wiekiem rolnika. Jednak wszyscy badani uznali, że dokonaliby zmian w relacjach między sobą. Młodzi rolnicy oczekują, aby ich częściej słuchano (44%). W drugiej kolejności pragnęliby dokonać zmian w tym obszarze współpracy, aby ich zdanie było bardziej brane pod uwagę (36%) oraz aby starsi rolnicy wykazywali więcej cierpliwości dla młodego pokolenia (20%). Podobnie jak młodzi, tak i starsi rolnicy chcieliby dokonać zmian w ich relacjach z młodymi. Najczęściej wymieniali opinie, aby młode pokolenie wykazywało większą aprobatę dla starych rozwiązań (40%), miało

Tabela 3. Jakie pozytywne wartości starszemu pokoleniu może przekazać młody rolnik
 Table 3. What are the positive values of the older generation can give a young farmer

Odpowiedź/Replay	Liczba wskazań/ Number of responses	Struktura/ Structure [%]
Wiedzę odnośnie nowych technologii/Knowledge regarding new technologies	16	64
Wprowadzanie innowacji/Input innovation	5	20
Unowocześnianie gospodarstwa/Modernize farm	4	16

Źródło: badania własne

Source: own study

Tabela 4. Jakie pozytywne wartości młodemu pokoleniu może przekazać doświadczony rolnik
 Table 4. What are the positive values of the younger generation can pass an experienced farmer

Odpowiedź/Replay	Liczba wskazań/ Number of responses	Struktura/ Structure [%]
Doświadczenie w prowadzeniu gospodarstwa/ <i>Experience in running the farm</i>	18	72
Wiedzę merytoryczną i praktyczną/ <i>Substantive knowledge and practical</i>	2	8
Zaangażowanie w pracy/ <i>Commitment to work</i>	1	4
Stare metody na rozwiązywanie niektórych problemów/ <i>The old methods to solve some of the problems</i>	4	16

Źródło: badania własne

Skurce: own study

więcej zaufania (32%) oraz aprobowano chętnie oferowaną pomoc starszego pokolenia (28%).

Z przeprowadzonych badań wynika, że 28% młodych rolników było zdania, że starsze pokolenie nie docenia posiadanej przez nich wiedzy. Taki sam odsetek osób przejmujących gospodarstwa wyraża zdanie przeciwne, a mianowicie, że starsi doceniają ich wiedzę. Co czwarty badany miał takie odczucia czasami, a co piąty rzadko. Podobne opinie mieli także starsi rolnicy. Grupa 40% badanych w wieku powyżej 50 lat odczuwała, że ich wiedza na temat prowadzenia gospodarstwa rolnego jest niedoceniona przez młodsze pokolenie. Co czwarty badany miał takie odczucia tylko czasami, a co piąty rzadko. Najmniej badanych (16%) w wieku powyżej 50 lat miało pozytywne odczucia co do odbioru przekazywanej wiedzy.

Rolnicy w każdym wieku powinni wykazywać chęć pozyskiwania wiedzy na temat nowoczesnych technologii i innowacji w rolnictwie. W tym kontekście chęci znacznie częściej wykazywali młodzi rolnicy (96%) niż starsi (72%). Ta zależność zapewne wynikała z wieku badanych. Jednak obie badane grupy w bardzo dużej mierze wykazywały zainteresowanie nowymi technologiami. Badanym zadano także pytanie, dlaczego chcą podnosić swoją wiedzę odnośnie nowoczesnych technologii i innowacji w rolnictwie. Respondenci bez względu na wiek zgodnie wskazali na rozwój swojego gospodarstwa rolnego. Na pytanie, czy wymiana doświadczeń międzypokoleniowych jest korzystna, wszyscy badani odpowiedzieli, że tak, podkreślając jej istotne znaczenie w przekazywaniu gospodarstw rolnych.

Problematyka znaczenia wiedzy w kształtowaniu sytuacji ekonomicznej wszelkich organizacji, w tym gospodarstw rolniczych, posiada już dość bogatą literaturę. Zainteresowanie nią dotychczas wykazywało dużą zmienność. W ostatnich latach jednak narasta i utrwala się przekonanie, że wiedza jest jednym z głównych źródeł postępu ekonomicznego i społecznego. Kraje wysoko rozwinięte inwestują więc znaczne środki w rozwój nauki (tworzenie wiedzy) oraz edukację (przekazywanie wiedzy) [Kotyński 2001].

Podsumowanie

Wymiana międzypokoleniowa w rolnictwie to ciągły proces, dokonujący się między dwoma zawsze różniącymi się pokoleniami. Sukcesja powinna być oparta na przekazywaniu ukształtowanych wartości starszego pokolenia, ich dotychczasowej wiedzy oraz posiadanemu doświadczeniu. Młode pokolenie rolników oraz ich poziom edukacji w zakresie rolnictwa powinny być z kolei postrzegane ze zrozumieniem i powagą w oczach ich poprzedników. Znaczenie wiedzy w kształtowaniu gospodarstw rolniczych powinno być doceniane zarówno przez producentów rolnych młodszego, jaki starszego pokolenia. Wiedzę należy rozpatrywać jako jeden z ważnych czynników rozwoju gospodarstw rolnych.

Literatura

- Czyżewski Andrzej, Sebastian Stępień. 2014. Przyszłość Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2014-2020: punkt widzenia Polski i innych państw członkowskich. Warszawa: Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji.
- Gołębiewska Barbara, Bogdan Klepacki. 2001. „Wysztalcenie rolników jako forma różnicująca sytuację gospodarstw rolniczych”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego* VII (42): 456-464
- Judzińska Agnieszka. 2011. Instrumenty wsparci rolnictwa w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. [W] Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rolnictwo, red. W. Łopaciuk, 8-50. Warszawa: IERIGŻ-PIB,
- Jurcewicz Alina. 2011. Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej. [W] *Prawo rolne*, red. P. Czechowski, 55-87. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwers.
- Kotyński Juliusz. 2001: Europejska przestrzeń gospodarcza oparta na wiedzy – od Lizbony do Warszawy. [W] *Gospodarka oparta na wiedzy jako wyzwanie dla Polski XXI wieku*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów.
- Plan rozwoju lokalnego powiatu łosickiego*, 2014. Łosice: Rada Powiatu Łosickiego.

Summary

The primary objective of the study was to show the succession of farms based on the mutual exchange of knowledge and experience in a group of 50 farmers from the district łosickiego. The primary research tool was a questionnaire carried out in 2015, both in a group of young farmers, and how older. Replacing generation on farms is very important. Thanks to agriculture, which is a key area of the national economy can attract and develop messages that will contribute to its development. Knowledge-based economy affects more often agricultural, which must begin to fully appreciate the importance of knowledge and be able to see it as an important form of agricultural production.

Adres do korespondencji
dr inż. Agnieszka Ginter
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Przyrodniczy, Zakład Ekonomik Rolnictwa i Agrobiznesu
ul. Konarskiego 2, 08-110 Siedlce
e-mail: aginter@vp.pl